

PREVENTIVNÍ PROGRAM PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL PREVENTION PROGRAMME FOR PRIMARY SCHOOLS

Hana Matlasová, Lucie Toráčová

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra klinických oborů

Summary

According to WHO, injuries represent a major public health problem of child population. The Czech Republic has one of the highest child injury mortality rates in Europe. Therefore, injury prevention should be implemented, especially primary prevention.

In 2007, prevention programmes focused on first aid and road traffic injuries were realized. These prevention programmes were supported by the Grant Agency of Faculty of Health and Social Studies (University of South Bohemia). The programmes were targeted towards primary school children (1.–5. grade).

Key words: children – schoolchildren – primary school – injury – first aid – prevention – prevention programme

Souhrn

Dle WHO jsou úrazy nejzávažnějším zdravotně sociálním problémem dětské populace. Česká republika se řadí mezi evropské země s největší úmrtností dětí při úrazech. Proto má nezastupitelný význam prevence, a to zejména prevence primární.

V roce 2007 byly za finanční podpory Grantové agentury Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity (GA ZSF JU) realizovány preventivní semináře zaměřené na první pomoc a dopravní úrazy. Preventivní semináře byly určené pro děti 1.–5. tříd základní školy.

Klíčová slova: děti – žáci – základní škola – úraz – první pomoc – prevence – preventivní program

ÚVOD

Dle WHO jsou úrazy nejzávažnějším zdravotně sociálním problémem dětské populace. Negativně ovlivňují mortalitu a morbiditu jedinců všech věkových skupin (2). WHO definuje úraz jako poškození zdraví, které vzniká většinou náhle, působením vnější síly přesahující svojí intenzitou adaptační možnosti lidského organismu (6). Prevence úrazů a snížení dětské úrazovosti je jednou z hlavních priorit WHO (3).

Česká republika se řadí mezi státy s vysokou mírou úrazovosti. Dětské úrazy jsou zde nejčastější příčinou úmrtí dětí a mladistvých. V mezinárodním srovnání jsou vedle České republiky nejvyšší hodnoty úmrtnosti dětí (věk 0–14 let) na úrazy např. v Lotyšsku, Estonsku, Polsku nebo na Slovensku. Naopak

nejnižší úmrtnost dětí následkem úrazů je ve Švédsku, Velké Británii nebo na Maltě (9). V České republice je každoročně z důvodu úrazu hospitalizováno zhruba 30 000 dětí (10). Řada dětských pacientů utrpí úrazy, které zanechávají trvalé následky a významně negativně ovlivní život celé rodiny a pozdější zařazení jedince do společnosti (4). V posledních letech došlo ke snížení počtu úrazů dětí způsobených různými mechanismy, avšak stále stoupá počet dopravních úrazů (1). Následky úrazů se promítají závažně nejen do oblasti zdravotní, ale rovněž do oblasti sociální a ekonomické (5). Na úrazy jsou ročně vynakládány nemalé finanční prostředky, a proto se preventivní aktivity snaží docílit snížení úrazovosti, a to jak v oblasti neúmyslných úrazů (např. tonutí, pády nebo dopravní úra-

zy), tak úrazů úmyslných (např. vraždy nebo úmyslné ublížení na zdraví) (8).

Důležitá je proto prevence úrazů, která má tři základní složky. Jedná se o intervenci technologickou – pasivní a výchovně-vzdělávací – aktivní, legislativní. Dále můžeme prevenci rozdělit na primární, sekundární a terciární (6).

Aktivní prevencí se rozumí přímé působení na děti, tak aby se samy úrazu dokázaly vyhnout, vyřešit rizikovou situaci a svými znalostmi a návyky předešly možnému zranění či poškození organismu. Rovněž zahrnuje předávání konkrétních znalostí a dovedností, nácvik řešení konkrétních krizových situací. Pasivní prevencí rozumíme především vytvoření „bezpečného“ prostředí pro děti. Vychází ze znalostí typologie úrazů a místa výskytu úrazů. Nejrizikovější oblastí je dopravní prostředí a škola, kde v kombinaci s nevhodným chováním dětí dochází k četným úrazům na chodbách a v tělocvičnách. Jestliže se aktivní prevence snaží předat znalosti a zkušenosti dětem a vzdělávat je, aby se samy uměly vyhnout úrazu a lépe se orientovaly v problematice prevence úrazů, pasivní prevence je zcela v rukou dospělých (7).

Primární prevence je zaměřena na předcházení rizikovým situacím souvisejícím se vznikem úrazů u dětí. V případě, že k takové situaci dojde, měla by primární prevence snížit riziko vzniku úrazu a jeho závažnost. Sekundární prevence zahrnuje např. kvalitní zachranný systém, poskytnutí odpovídající první pomoci nebo snížení nákladů na léčbu. Terciární prevence se snaží o navrácení dítěte po úrazu do běžného života (6).

V ČR se prevenci úrazů věnuje řada organizací a institucí (na mezinárodní, národní i komunitní úrovni). Na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích se problematikou prevence úrazovosti zabývá Středisko prevence úrazů v Jihočeském kraji, které bylo zřízeno v roce 2005 za grantové podpory IGA MZ ČR (č. NR 8468-3/2005).

Cílem tohoto článku je představit preventivní program zaměřený na prevenci dopravních úrazů a na předání informací o základních postupech při poskytování první pomoci dětem školního věku, který byl realizován za finanční podpory GA ZSF JU.

Metodika

Na základě výsledků výzkumu Střediska prevence úrazů v Jihočeském kraji, které bylo zřízeno při Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích v roce 2005, byla jako jedna z nejrizikovějších věkových skupin vzhledem k riziku vzniku úrazu definována kategorie dětí školního věku. Výzkum rovněž prokázal nedostatečné znalosti těchto dětí v oblasti základů poskytování první pomoci a v oblasti prevence dopravních úrazů. Na základě tohoto zjištění byl podán na GA ZSF JU projekt zaměřený na prevenci úrazů na základních školách, která probíhala formou interaktivních preventivních seminářů.

Autoři vytvořili preventivní semináře za spolupráce Policie ČR Správy Jihočeského kraje a Českého červeného kříže.

Soubor tvořili žáci 1.–5. tříd vybrané základní školy v Českých Budějovicích. Semináře byly realizovány v časovém horizontu od října do prosince roku 2007 a zúčastnilo se jich celkem více než 170 žáků.

Jednalo se o pilotní projekt, jehož součástí bylo vytvoření vhodné metodiky práce s dětmi a vytvoření obsahové náplně jednotlivých preventivních seminářů. Průběh seminářů byl uzpůsoben věku zúčastněných dětí na seminářích. Semináře byly zařazeny do vyučovacích hodin a byly tedy pro děti povinné.

Hlavním cílem preventivních seminářů bylo zvýšení informovanosti dětí o prevenci úrazů a zvýšení znalostí dětí v oblasti základů poskytování předlékařské první pomoci. Semináře byly rozděleny do dvou hlavních tematických skupin, a to na poskytování první pomoci a na prevenci úrazů v dopravě.

Metodika seminářů zaměřených na první pomoc

Hlavním cílem bylo zvýšení znalostí a praktických dovedností dětí v oblasti základů poskytování první pomoci. První pomoc je oblastí, u které je velmi důležité vštěpovat ji dětem s ohledem na úroveň již od útlého věku jejich mentálního vývoje. Semináře probíhaly interaktivní hrou formou ve spolupráci s Českým červeným křížem v Českých Budějovicích. Průběh seminářů byl přizpůsoben věku zúčastněných dětí na seminářích.

Výuka dětí 1.–2. tříd probíhala nenásilnou

hravou formou. V úvodu semináře vyprávěli dobrovolníci Českého červeného kříže dětem pohádku o Janince. Hlavní hrdinka pohádky se dostává během jednoho dne do různých rizikových situací. Úkolem dětí bylo rizikové situace v příběhu rozpoznat, reagovat na ně a navrhnout řešení konkrétní rizikové situace tak, aby bylo eliminováno riziko vzniku úrazu. Na úvodní část semináře navazovala praktická část s nácvikem základních postupů při poskytování první pomoci. Děti se učily, jak pomáhat sobě, ale i druhým v případě vzniku život ohrožujícího stavu. V této odborné části byly děti seznamovány např. s problematikou zlomenin, krvácení, tonutí, otrav a v neposlední řadě s velmi důležitou součástí první pomoci, tj. znalostí telefonních čísel tísňových linek. Metodika výuky první pomoci spočívala v praktickém nácviku postupů zachraňujících lidský život za využití odborných zdravotnických pomůcek (např. resuscitační figurína) a spotřebního zdravotnického materiálu (např. obvazový materiál, trojčipé šátky, resuscitační roušky).

Teoretická část semináře určeného dětem 3.–5. tříd základní školy byla zahájena formou diskuse, v níž děti diskutovaly s dobrovolníky Českého červeného kříže o jejich vlastních zkušenostech a znalostech z oblasti problematiky první pomoci.

Poté následovala, stejně jako v 1.–2. třídách, odborná část s praktickým nácvikem první pomoci.

V závěru každého semináře byla dětem rozdána anketa, jejíž výsledky sloužily realizátorům preventivních seminářů jako zpětná vazba, které bude využito ke zlepšení metodiky vedoucí ke zvýšení efektivity seminářů v dalších letech.

Realizačním týmem projektu byly vytvořeny dva typy ankety: pro děti 1.–2. tříd, která je obrázková pro jednodušší vyplňování dětmi z těchto tříd (příloha 1), a pro děti 3.–5. tříd základní školy, která byla vytvořena v písemné formě (příloha č. 2).

Metodika seminářů zaměřených na prevenci dopravních úrazů

Semináře zaměřené na prevenci dopravních úrazů probíhaly pod vedením policistů z řad Policie ČR Správy Jihočeského kraje, s nimiž

probíhá dlouhodobá spolupráce v rámci preventivních akcí v oblasti prevence dopravních úrazů. Metodika seminářů věnovaných problematice prevence dopravních úrazů vychází z metodik, s nimiž mají policisté zkušenosti a u nichž je ověřeno, že při daném metodickém postupu dochází k nejlepším výsledkům v oblasti získávání nových znalostí a dovedností dětí v oblasti prevence dopravních úrazů.

Průběh seminářů byl uzpůsoben věku zúčastněných dětí na seminářích.

Semináře zaměřené na prevenci dopravních úrazů u dětí 1.–2. tříd probíhaly formou vyprávění policistů a následnou besedou dětí s policisty. U dětí 3.–5. tříd semináře probíhaly formou diskuze na dané téma.

V závěru semináře byla dětem rozdána anketa, jejíž výsledky sloužily realizátorům preventivních seminářů jako okamžitá zpětná vazba.

Přehled preventivních projektů realizovaných Policií ČR, které probíhají v rámci celé republiky, např.: „Jezdíme s úsměvem“, „Zebra se za tebe nerozhledne“ nebo „Gentleman silnic“.

Preventivní projekty realizované Policií ČR v rámci Jihočeského kraje jsou např.: „Po zebře bezpečně“, „Bezpečný cyklista“ či „Učíme se s policií“.

Zpětná vazba – anketa

Seminářů zaměřených na zlepšení znalostí dětí v oblasti základů poskytování první pomoci se zúčastnilo celkem 169 dětí z 1.–5. tříd. Z uvedeného počtu dětí bylo 84 žáků 1. a 2. tříd a 85 žáků 3.–5. tříd vybrané základní školy. Seminářů týkajících se prevence úrazů vznikajících v souvislosti s dopravou se zúčastnilo celkem 170 dětí – z toho 77 žáků 1. a 2. tříd a 93 žáků 3.–5. tříd vybrané základní školy. Velikost souboru se v jednotlivých třídách a seminářích lišila z důvodu absence některých dětí ve škole (nemoc, vyšetření u lékaře...) v den realizace daného preventivního semináře.

Na základě vyhodnocení ankety byl zaznamenán kladný ohlas dětí na realizované semináře. Z výsledků ankety vyplývá, že v rámci semináře zaměřeného na problematiku první pomoci děti nejvíce zaujal praktický nácvik první pomoci, zejména možnost nácviku kar-

diopulmonální resuscitace na resuscitační figuríně a obvazová technika.

V rámci semináře týkajícího se problematiky dopravních úrazů a jejich prevence se dětem nejvíce líbil výklad policisty o pravidlech silničního provozu a o povinném vybavení jízdního kola. Děti zaujala také diskuse s policisty o základních znacích (označení

policisty), dle kterých lze rozpoznat, že se jedná o příslušníka z řad Policie ČR.

V následujících tabulkách je uvedena celková spokojenost dětí s jednotlivými preventivními semináři a ohlasy dětí na teoretickou a praktickou část jednotlivých seminářů (tab. č. 1–4).

Tab. č. 1 První pomoc – 1.–2. třída
Zpětná vazba – semináře zaměřené na první pomoc 1.–2. třídy (celkem 84 dětí)

Odpovědi	Celkový ohlas žáků na proběhlé semináře	Ohlas na teoretickou část semináře	Ohlas na praktickou část semináře
 Velice se líbil/a	61	59	67
 Líbil/a se	16	16	9
 Šlo to	5	6	4
 Neví	2	0	2
 Nuda	0	1	1
 Nelíbil/a se	0	2	1

Tab. č. 2 Prevence dopravních úrazů – 1.–2. třída
Zpětná vazba – semináře zaměřené na prevenci dopravních úrazů 1.–2. třídy (celkem 77 dětí)

Odpovědi	Celkový ohlas žáků na proběhlé semináře	Ohlas na teoretickou část semináře	Ohlas na praktickou část semináře
 Velice se líbil/a	58	60	62
 Líbil/a se	12	11	8
 Šlo to	7	3	2
 Neví	0	3	5
 Nuda	0	0	0
 Nelíbil/a se	0	0	0

Tab. č. 3 První pomoc – 3.–5. třída
Zpětná vazba – semináře zaměřené na první pomoc 3.–5. třídy (celkem 85 dětí)

Odpovědi	Celkový ohlas žáků na proběhlé semináře	Ohlas na teoretickou část semináře	Ohlas na praktickou část semináře
Velice se líbil/a	56	22	63
Líbil/a se	17		
Šlo to	10		
Neví	2		
Nuda	0		
Nelíbil/a se	0		

Tab. č. 4 Prevence dopravních úrazů – 3.–5. třída
Zpětná vazba – semináře zaměřené na prevenci dopravních úrazů 3.–5. třídy (celkem 93 dětí)

Odpovědi	Celkový ohlas žáků na proběhlé semináře	Ohlas na teoretickou část semináře	Ohlas na praktickou část semináře
Velice se líbil/a	61	59	34
Líbil/a se	24		
Šlo to	5		
Neví	1		
Nuda	2		
Nelíbil/a se	0		

ZÁVĚR

Na základě výsledků projektu byl zaznamenán kladný ohlas u dětí. Z výsledků ankety vyplývá, že děti nejvíce zaujal praktický nácvik první pomoci.

Na základě realizovaných seminářů bylo zjištěno, že nejefektivnější preventivní působení na žáky dané věkové kategorie je prostřednictvím interaktivní formy vzdělávání (tzn. aktivní zapojení žáků do výuky – vlastní zkušenosti a znalosti žáků o aktuální problematice, diskuse, nenásilná forma semináře, např. formou hry apod.). Na základě evaluace

metodiky preventivních seminářů, které byly realizovány, budou vypracována metodická doporučení pro praktickou realizaci preventivního programu, která by mohla být použita pro práci s dětmi v oblasti prevence úrazů v dalších letech a na dalších školách v rámci Českých Budějovic.

Jedním z možných budoucích dlouhodobých výstupů projektu je plánované zřízení a kontinuální fungování zdravotnického kroužku na vybrané základní škole v Českých Budějovicích.

LITERATURA

1. Čapková, M., Kotalíková, J.: Prevence dopravních úrazů u dětí. In: Prevence úrazů, otrav a násilí. Jihočeský Inzert Expres, s.r.o., 2006, roč. II, č. 1, s. 36–41. ISSN 1801-0261.
2. Čapková, M.: Prevence tonutí a utonutí dětí, dospělých a seniorů. In: Prevence úrazů, otrav a násilí. Jihočeský Inzert Expres, s.r.o., 2006, roč. II, č. 1, s. 7–11. ISSN 1801-0261.
3. Čapková, M.: Rodiče a prevence dětských úrazů. In: Prevence úrazů, otrav a násilí. Jihočeský Inzert Expres, s.r.o., 2006, roč. II, č. 1, s. 12–16. ISSN 1801-0261.
4. Dětské úrazy a jejich prevence. [online]. Poslední aktualizace nevedena. [cit.2007-10-20]. Dostupné z: <<http://www.stripky.cz/unicef/urazy.html>>.
5. Dunovský, J. et al.: Sociální pediatrie vybrané kapitoly. 1. vyd., Grada Publishing, spol. s r. o., 1999. 284 s. ISBN 80-7169-254-9
6. Grivna, M. et al.: Dětské úrazy a možnosti jejich prevence. 1. vyd., Centrum úrazové prevence UK 2. LF a FN Motol, Praha, 2003. 144 s. ISBN 80-239-2063-4.
7. Kadlecová, J.: Program úrazové prevence pro děti na základních školách. Bakalářská práce. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2007.
8. Lavičková, M.: Spolupráce Zdravotně sociální fakulty s Policií ČR v oblasti prevence sociálně patologických jevů. In: Prevence úrazů, otrav a násilí. Jihočeský Inzert Expres, s.r.o., 2006, roč. II, č. 1, 60 s. ISSN 1801-0261.
9. Truellová, I.: Situace v oblasti dětských úrazů v České republice. In: Prevence úrazů, otrav a násilí. Jihočeský Inzert Expres, s.r.o., 2006, roč. II, č. 2, s. 81–89. ISSN 1801-0261.
10. Velemínský, M.: Vybrané kapitoly z pediatrie. 4. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2003. 170 s. ISBN 80-7040-643-7.

* Realizováno za grantové podpory GA ZSF JU č. 901-104/2007/08

PŘÍLOHA (viz další str.)

Příloha č. 1: Anketa I. (1.–2. třída ZŠ)

Příloha č. 2: Anketa I. (3.–5. třída ZŠ)

Hana Matlasová a Lucie Toráčová
hmatlasova@seznam.cz

PŘÍLOHA č. 1

ANKETA I. (1.–2. TŘÍDA ZŠ)

Anketa, která se vám dostává do rukou, je zcela anonymní a slouží pouze k vyhodnocení proběhlého preventivního semináře. Anketa bude využita jako zpětná vazba pro nás a bude sloužit ke zlepšení metodiky preventivních seminářů realizovaných v příštích letech. Děkujeme za ochotu při vyplňování a za spolupráci na seminářích.

řešitelský tým projektu

Třída:.....

1. Líbil se ti dnešní preventivní seminář, kterého jsi se zúčastnil/a?

(zatrhni smajlíka, který nejlépe vystihuje tvé hodnocení semináře)

velice se mi líbil

líbil se mi

šlo to

nevím

nuda

nelíbil se mi

2. Líbila se ti teoretická část (úvodní povídání o první pomoci) semináře?

(zatrhni smajlíka, který nejlépe vystihuje tvé hodnocení)

velice se mi líbil

líbil se mi

šlo to

nevím

nuda

nelíbil se mi

3. Líbila se ti praktická část semináře (to, co jsi si dnes vyzkoušel – např.: obvazování, dýchání z úst do úst)?

(zatrhni smajlíka, který nejlépe vystihuje tvé hodnocení)

velice se mi líbil

líbil se mi

šlo to

nevím

nuda

nelíbil se mi

Děkujeme za vyplnění !

PŘÍLOHA č. 2

ANKETA II. (3.–5. TŘÍDA ZŠ)

Anketa, která se vám dostává do rukou, je zcela anonymní a slouží pouze k vyhodnocení proběhlého preventivního semináře. Anketa bude využita jako zpětná vazba pro nás a bude sloužit ke zlepšení metodiky preventivních seminářů realizovaných v příštích letech. Děkujeme za ochotu při vyplňování a za spolupráci na seminářích.

řešitelský tým projektu

Třída:.....

1. Líbil se ti dnešní preventivní seminář, kterého jsi se zúčastnil/a?

(zakroužkuj na stupnici od 1 do 6)

1	2	3	4	5	6
velice se mi líbil	líbil se mi	šlo to	nevím	nuda	nelíbil se mi

pokud se ti nelíbil, napiš proč:

.....
.....
.....

2. Na semináři se mi líbilo:

- a) teorie (úvodní povídání o první pomoci)
- b) praxe (možnost sám si vyzkoušet základy poskytování první pomoci – např.: obvazová technika, umělé dýchání a masáž srdce, ošetření zlomeniny)

3. Co tě na semináři nejvíce zaujalo? (napiš vlastními slovy)

.....
.....
.....

4. Je něco, co bys na náplni dnešního semináře změnil/a? Pokud ano, uveď, prosím, co.

(napiš vlastními slovy)

.....
.....
.....

5. Pokud chceš ještě napsat nějaký vzkaz nebo postřeh týkající se dnešního semináře:

.....
.....
.....

Děkujeme za vyplnění!
